

ENTRUST

Supporting Senior Entrepreneurship
in Sustainable Tourism

Curriculum

**Van 50+ ervaren professionals tot
ondernemers in plattelandstoerisme -
Literatuuroverzicht en enquêteresultaten**

Project nr: 2021-1-IE01-KA220-VET-000033075

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Dit project is gefinancierd met steun van de Europese Commissie. Deze publicatie (communicatie) weerspiegelt alleen de mening van de auteur en de Commissie kan niet verantwoordelijk worden gehouden voor enig gebruik dat van de daarin opgenomen informatie kan worden gemaakt.

Februari 2023
Hoofdorganisatie: Haaga-Helia

Documentidentiteit

Ontvangers	Consortium ENTRUST
Vertrouwelijkheidsstatus	Alleen intern gebruik

Documentversiebeheer

Versie	Datum	Authors
V1	02-17-2023	Maija Suonpää, Tarja Römer-Paakkanen
V2		
V3		
V4		

Dit document kan zonder voorafgaande kennisgeving worden gewijzigd.

Alle rechten voorbehouden.

AUTEURSRECHT

© Auteursrecht 2022 ENTRUST Consortium

Consortiumleden:

Inhoudsopgave

Van 50+ ervaren professionals tot ondernemers in plattelandstoerisme	-
Literatuuroverzicht en enquêteresultaten	1
Abstract	4
1. Introductie	5
2. Literatuur Review en Belangrijke Concepten	7
2.1 Vergrijzing en Senior Ondernemerschap	8
2.1.1 Senior E-ondernemerschap	8
2.1.2 Redenen voor ondernemer worden op oudere leeftijd	10
2.2 Ondernemend Leren en 50+ Leerbenaderingen	11
2.3 Duurzame Ontwikkeling en Duurzaam Toerisme	14
2.4 Plattelandstoerisme	15
2.5 Definities van Cultureel Erfgoed, Werelderfgoed en Natuurlijk Erfgoed	16
3. Onderzoeksmethodes en Data	17
4. Resultaten	18
4.1 Visie van deskundigen op het ondernemingspotentieel en uitdagingen van ondernemen voor Toerisme gerelateerde zaken	18
4.2 Ondernemende aspiraties van potentiële 50+ ondernemers in plattelandsgebieden	20
4.3 Belangrijkste punten in 50+ Ondernemerschap Opleidingen	22
5. Conclusies en reflectie	24
Bronnen	25

Abstract

In 2018 waren er 14,5 miljoen ondernemers ouder dan 50 jaar in de EU, wat neerkomt op 48% van alle ondernemers in de regio. Ruim 31% van deze ondernemers heeft andere mensen dan zichzelf in dienst (OESO 2021). Uit onderzoek blijkt dat mensen van 50-64 jaar beter in staat zijn om nieuwe bedrijven te starten dan jongere mensen (Lechner en Dowling, 2003; Kibler et al. 2012; Singh en DeNoble, 2003; Weber en Schaper, 2004; Kautonen, 2013, 14) en hun bedrijven zijn ook succesvoller (Khan 2013, 53). Oudere werknemers hebben meer ontwikkelde netwerken, sterkere financiële posities en een groter vermogen om middelen te benutten en geloofwaardigere bedrijven te creëren tijdens hun carrière (Schøtt et al., 2017).

Het onderzoek dat in dit artikel wordt gepresenteerd, zal informatie opleveren voor het ontwerp van de ondernemerschapstraining van het ENTRUST-project voor 50-plussers. De doelgroep van de opleiding zijn 50-plussers die van loopbaan veranderen of die naarmate ze ouder worden of door willen gaan als ondernemer, bijvoorbeeld in hun geboorteplaats, in hun huisjes of in andere landelijke gebieden. De activiteiten van de 50+ ondernemers die worden gecoacht, zullen het behoud van de Europese cultuur, natuur en erfgoed ondersteunen en diensten verlenen aan toeristen of andere bedrijven en ondernemersnetwerken die het toerisme in plattelandgebieden ondersteunen. Het doel is ook om ondernemerschap, ondernemer worden, leren en gerelateerde fenomenen bij 50-plussers beter te begrijpen. De onderzoeksvraag is: Wat voor soort ondernemerstraining hebben 50+ ondernemers nodig om een bedrijf te creëren dat duurzaam toerisme en erfgoedbewustzijn in landelijke gebieden bevordert? Het onderzoeksmateriaal bestaat uit een literatuuroverzicht en enquêtes onder deskundigen op het gebied van platteland en plattelandstoerisme en potentiële 50+ ondernemers in ENTRUST-partnerlanden.

Trefwoorden: ondernemend leren, ondernemersopleiding, plattelandsondernemerschap, duurzaam toerisme, plattelandstoerisme, senior ondernemer

1. Introductie

Vergrijzing van de bevolking en de gelijktijdige daling van de vruchtbaarheidscijfers behoren tot de grootste uitdagingen voor West-Europese landen (Cela & Ciommi 2018, 211). De werkgelegenheidsdoelstelling van de "Europa 2020 Agenda voor nieuwe vaardigheden en banen", die zich richt op de vergrijzing van de bevolking van de Europese Unie, is namelijk dat drie van de vier Europeanen in de leeftijd van 20-64 jaar aan het werk gaan. Aangezien oudere Europeanen in goede gezondheid verkeren en door hun vaardigheden en ervaring kunnen bijdragen aan economische groei, is het van cruciaal belang om het potentieel van ouderen op de arbeidsmarkt beter te benutten (Europese Commissie, 2014, 8).

Het ENTRUST-project is een door Erasmus+ gefinancierd internationaal opleidings- en ontwikkelingsprogramma voor het ontwerpen van een opleidingsprogramma voor ondernemerschap voor mensen van 50 jaar en ouder in beroepsonderwijs en -opleiding. Het doel van het bedrijf dat in de opleiding voor ondernemerschap wordt overwogen, is het behoud van de Europese cultuur, natuur en erfgoedsites te ondersteunen en diensten te verlenen aan andere bedrijven, ondernemersnetwerken of toeristen die duurzaam toerisme in plattelandsgebieden ondersteunen. Het project zal interactieve tools en een leerplatform creëren met up-to-date trainings- en ondersteuningsmateriaal voor het plannen van een nieuw bedrijf. Bij het ENTRUST-project zijn Finland (Haaga-Helia amk), Nederland (Stichting Business Development Friesland), Ierland (Innovation and Management Centre) en Portugal (Aidlearn, Consultoria em Recursos Humanos & Domínio Vivo - Formação e Consultoria) betrokken.

Het ENTRUST-project en aanverwante studies hebben tot doel ondernemerschap, ondernemer worden, leren en gerelateerde fenomenen voor mensen van 50 jaar en ouder beter te begrijpen. De onderzoeksvraag is: Wat voor soort training en coaching hebben 50+ ondernemers nodig om nieuwe bedrijven op te richten die duurzaam toerisme bevorderen en het behoud van de Europese cultuur en cultureel erfgoed in

plattlandsgebieden ondersteunen? Het onderzoeksmateriaal bestaat uit een literatuuroverzicht over 50+ ondernemerschappen en duurzaam plattelandstoerisme en het behoud van de Europese cultuur en cultureel erfgoedlocaties, evenals enquêtes gericht op deskundigen op het gebied van plattlandsontwikkeling en plattelandstoerisme en potentiële 50+ ondernemers in ENTRUST-partnerlanden.

2. Literatuur Review en Belangrijke Concepten

Om de verschijnselen en context van senior ondernemerschap in ENTRUST-partnerlanden beter te begrijpen, heeft het ENTRUST-project een literatuuronderzoek uitgevoerd. Het doel is ook om te onderzoeken hoe senior ondernemerschap kan reageren op de uitdagingen op het gebied van de sociale duurzaamheid van het toerisme in plattelandsgebieden. Het doel van het literatuuronderzoek in dit artikel is om een overzicht te geven van het projectonderwerp en gerelateerde fenomenen. Een literatuuronderzoek is een methode die gepubliceerde studies analyseert, de gebruikte bronnen presenteert en een overzicht geeft van verschijnselen en onderzoeksresultaten, die actueel zijn op een specifiek gebied. Er zijn verschillende fasen in de implementatie van een literatuuronderzoek: het definiëren van de sleutelwoorden en het zoeken naar relevant onderzoek, publicaties, statistieken, casestudies etc. evenals de definitie van onderzoeksvragen en het analyseren van het onderzoeksmateriaal (Salminen 2011).

Voor het ENTRUST-project werd ook een bredere beschrijving ontwikkeld, rekening houdend met de evolutie en het historisch perspectief van de verschijnselen (Salminen 2011, 7), en waarin de belangrijke rol van 50+ ondernemerschappen in een vergrijzend Europa werd benadrukt. Voor het literatuuronderzoek heeft elke projectpartner literatuur gezocht en beoordeeld vanuit zowel een Europees als een nationaal perspectief. Dit artikel presenteert en interpreteert de resultaten van een uitgebreid literatuuronderzoek in een notendop. De belangrijkste fenomenen of concepten zijn: *vergrijzing en senior ondernemerschap, ondernemende leer- en leerbenaderingen (vooral voor de leeftijdsgroep van 50+), ondernemerschap op het platteland, duurzaam toerisme en cultureel erfgoed*. Voor elk van de beschouwde verschijnselen werden de volgende vragen gesteld: Wat is de betekenis van het fenomeen? Waarom is het belangrijk? Wat zijn de uitdagingen? Wat zijn de landspecifieke kenmerken van het fenomeen?

2.1 Vergrijzing en Senior Ondernemerschap

Het verouderingsproces en de classificatie van oudere personen kunnen niet worden gerechtvaardigd op biologische en/of fysiologische gronden. Leeftijd is een sociale constructie, waarbij de toewijzing van mensen aan een vergrijzende groep wordt gemaakt in relatie tot het huidige theoretische begrip, praktische interesses en empirische overwegingen. Vooral in beleidsgericht onderzoek zijn de huidige percepties en overtuigingen over ouderen, de wettelijke pensioenleeftijd en de huidige levensverwachting van belang (Bohlinger & van Loo, 2010, 31). Naast het psychologische proces van veroudering, heeft leeftijd vele contexten, zoals culturele, generatie-, gender-, carrière- en human resource managementcontexten (Aaltio et al., 2017, 7).

Menselijke biologische leeftijd verwijst naar het functioneren van het lichaam, waar veroudering gerelateerd is aan de afbraak van lichaamsdelen, terwijl vanuit psychologisch oogpunt leeftijd verwijst naar intelligentie en geheugen (Timonen, 2008). Sociaal-culturele leeftijd hangt af van de verwachtingen van de samenleving van ouderen. Chronologische leeftijd is de meest eenvoudige, maar vaak de minst informatieve indicator van leeftijd, omdat de focus van het perspectief ligt op het aantal, niet op de achtergrond van het individu (Timonen, 2008; Tikkanen, 2008). Volgens Naegele (2004) geven niet alle classificaties informatie over het leervermogen of de ervaringen van individuen, maar zijn verschillende classificaties nodig voor empirisch onderzoek om een specifieke leeftijdscategorie te definiëren en verschillende groepen te vergelijken (Luger en Mulder, 2010,60).

2.1.1 Senior E-ondernemerschap

Naarmate de levensverwachting stijgt, spelen senior ondernemers een steeds belangrijkere rol in de economische activiteit. Ondanks het groeiende belang van senioren voor economische prestaties, beleidskaders en bedrijven, is hun impact echter onderbelicht (Isele en Rogoff, 2014). Oudere ondernemers worden onder andere senior ondernemers, grijze ondernemers, senior of derdejaars ondernemers, oudere ondernemers en tweede-carrièreondernemers genoemd (Seymour, 2002). Omdat de termen senior en grijs misschien aanstootgevend klinken, raden Hearn en Parkin (2021)

aan om de leeftijdscategorieën te gebruiken: jongvolwassenen (18-29 jaar oud), volwassenen van middelbare leeftijd (30-49 jaar oud), oudere volwassenen (50-64 jaar oud) en oudere oudere volwassenen (65-80 jaar oud). In ENTRUST gebruiken we de term 50+ ondernemers omdat de geplande ondernemerschapstraining gericht is op alle 50-plussers.

Isele en Rogoff (2014) wijzen erop dat hoewel de media twintigers afschilderen als technologische tovenaars en innovators, recente studies aantonen dat zowel de leeftijdsgroep 18-29 jaar als de leeftijdsgroep 60+ hetzelfde aantal nieuwe start-ups hebben, en in feite heeft de leeftijdsgroep 55-64 jaar de hoogste start-upactiviteit. Schøtt et al. (2017) bevestigen ook dat ondernemerschap onder ouderen zowel wereldwijd als regionaal een zeer belangrijke economische troef is. In Finland bijvoorbeeld is het aantal ondernemers alleen maar toegenomen in de leeftijdsgroep 55-74 jaar (Järnefelt, 2011). In 2017 was 13% van alle Finse ondernemers in de leeftijd van 65-74 jaar eerder werknemer geweest, maar bleef na hun pensionering parttime werken (Sutela en Pärnänen, 2018). In Finland heeft bijna de helft van de ondernemers die in hun laatste jaren een start-up hebben opgericht, eerdere ondernemerservaring (Kautonen, 2008).

Ouderen zijn over het algemeen beter in staat om bedrijven te starten en te runnen (Lechner en Dowling, 2003; Kibler et al. 2012; Singh en DeNoble, 2003; Weber en Schaper, 2004; Kautonen, 2013, 14) en hun bedrijven zijn ook succesvoller (Khan 2013, 53) omdat ze meer ontwikkelde netwerken en sterkere financiële posities hebben, ze weten hoe ze middelen kunnen mobiliseren en geloofwaardigheid kunnen opbouwen in de start- en groeifase, en ze hebben sociaal kapitaal verzameld tijdens hun carrière (Schøtt et al. 2017).

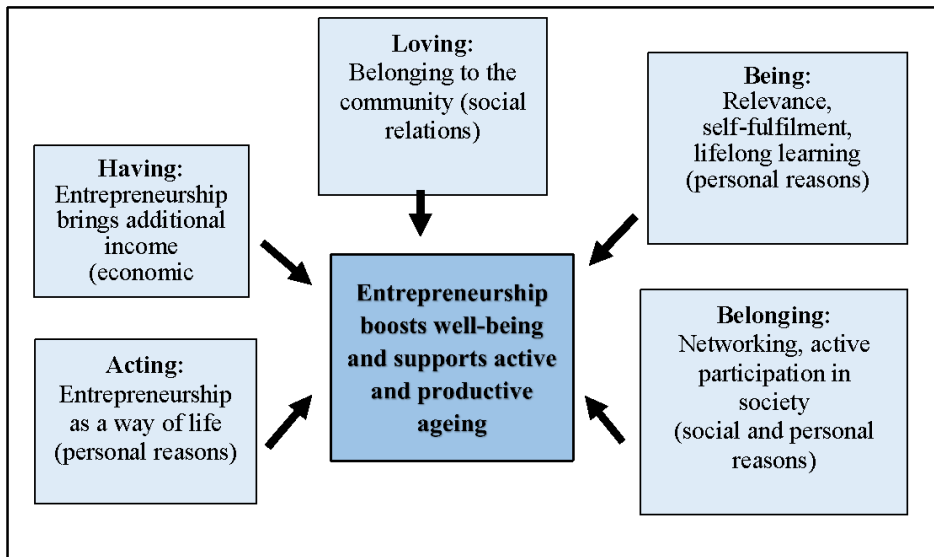
Gepensioneerden vormen de grootste groep zelfstandigen in de EU. In 2018 was 48% (14,5 miljoen) van alle zzp'ers ouder dan 50 jaar. Meer dan 31% van deze zelfstandigen heeft ook anderen in dienst, dus om het verlies van deze bedrijven en banen te voorkomen, moeten beleidsmakers bedrijfsoverdrachten ondersteunen (OESO 2021).

2.1.2 Redenen voor ondernemer worden op oudere leeftijd

Oudere ondernemers kunnen worden onderverdeeld in drie groepen: 1) Personen die als werknemer hebben gewerkt en ondernemer worden als ze met pensioen gaan; 2) Personen die als werknemer hebben gewerkt en met pensioen zijn gegaan maar later ondernemer worden; en 3) Voormalig ondernemers die hun ondernemerschap na hun pensionering voortzetten (Kyrö et al. 2012). Vervroegde gepensioneerde ondernemers kunnen worden onderverdeeld in drie soorten: voor sommigen is zelfstandig worden een rationele keuze; sommigen hebben een verlangen gehad om ondernemer te worden, maar hebben om verschillende redenen deze wens niet eerder in hun carrière kunnen realiseren; en sommigen zouden liever terugkeren naar hun vroegere rol als werknemer, ook al zouden ze het goed kunnen doen als ondernemer (bijv. Singh en DeNoble 2003; Yaniv en Brock, 2012).

Escuder-Mollon et al. (2014) vinden dat levenslang leren op latere leeftijd steeds gebruikelijker wordt, maar in plaats van te voldoen aan werkgerelateerde behoeften en kwalificatie-eisen, hebben ouderen meer persoonlijke behoeften: nieuwsgierigheid, een verlangen om de omgeving te begrijpen, integratie, plezier of actief blijven. Persoonlijke doelen verbeteren de kwaliteit van leven: onderwijs verhoogt het welzijn en begrip van eenieder en de samenleving. Het vinden en bereiken van persoonlijke doelen helpt oudere leerlingen het gevoel te krijgen dat ze bijdragen aan en deel uitmaken van de samenleving (Escuder-Mollon et al., 2014).

Senior ondernemerschap kan voortkomen uit eerdere ondernemerservaring, persoonlijke vaardigheden of hobby's. Betrokkenheid bij werk en zinvolle activiteiten motiveren ondernemers ook op oudere leeftijd. Ouderen kunnen ook een combinatie van sociale, persoonlijke en financiële redenen hebben om ondernemer te worden. Deze redenen kunnen worden onderverdeeld in vijf categorieën, zoals weergegeven in figuur 1: ondernemerschap als middel tot economische ondersteuning (hebben), behoren tot een gemeenschap (liefhebben), zingeving, zelfvoldoening en een leven lang leren (zijn), netwerken en actieve participatie (erbij horen) en ondernemerschap als levensstijl (handelen). (Römer-Paakkanen en Takanen-Körperich, 2022 geciteerd in Allard (1976) en Raivio en Karjalainen (2013, 15-17))

Figuur 1

Factoren die mensen op oudere leeftijd beïnvloeden om door te gaan of te gaan werken als zelfstandige (Römer-Paakkanen en Takanen-Körperich 2022 overgenomen van Allard (1979) en Raivio & Karjalainen (2013, 15-17).

2.2 Ondernemend Leren en 50+ Leerbenaderingen

Ondernemerschap is een van de belangrijkste vaardigheden op het gebied van een leven lang leren die individuen nodig hebben voor persoonlijke voldoening en ontwikkeling, actief burgerschap, sociale inclusie en werkgelegenheid (Commissie van de Europese Gemeenschappen, 2005). Onderwijs en een leven lang leren spelen ook een sleutelrol bij het verbeteren van de levenskwaliteit en het welzijn van volwassenen van middelbare leeftijd en ouderen door sociale netwerken en sociale steun te versterken, bij te dragen aan sociale solidariteit en tegelijkertijd bij te dragen aan economische ontwikkeling. Volwassenonderwijs heeft ook het potentieel om het niveau van productieve vergrijzing te verbeteren door ervoor te zorgen dat oudere werknemers over de nodige vaardigheden beschikken die vereist zijn voor potentiële kansen op werk. (Schmidt-Hertha, Krašovec & Formosa, 2014). Ondernemerschap leren is een sociaal proces waarin leren niet alleen deel uitmaakt van het individuele kenniscreatieproces, maar ook een functionele interactie met anderen (Rae 2007). Daarom zijn sociale netwerken van ondernemers zoals familie, vrienden, zakenpartners, individuen en

andere professionals zoals accountants, bankiers en advocaten belangrijke bronnen van leren en kennis.

Ondernemend leren is contextueel, d.w.z. ondernemers leren in real-life situaties. Dit ervaringsgerichte leerproces omvat leren door te doen, te reflecteren, te experimenteren en samen te werken. Ondernemend leren is een dynamisch proces waarin ondernemers handelen en beslissingen nemen over beleid waar ze niet altijd op voorbereid zijn. Ondernemers moeten risico's nemen in een onzekere omgeving en soms falen ze ook. Ondernemers beschouwen het maken van fouten en falen als een belangrijk onderdeel van leren, wat reflectief gedrag triggert (Gibb 2005; Pittaway en Cope 2007; Rae 2010). Door reflectie bouwen ondernemers kennis op over hun bedrijf, maar ook over zichzelf, wat leidt tot persoonlijke ontwikkeling.

Bij het ontwerpen van het trainingsprogramma moet rekening worden gehouden met de leerbehoeften van de doelgroep. Veel opleidingen houden echter geen rekening met de sociale, culturele of educatieve achtergrond van studenten (De Faoite, Henry, Johnston en van der Sijde 2003). De verschillende contexten van studenten creëren verschillende leerbehoeften. De culturele waarden en manieren van denken van ouderen, evenals hun educatieve en leergeschiedenis, kunnen van land tot land verschillen. Ouderen hebben een leven lang ervaring opgedaan die ze meenemen naar leersituaties. Hun bereidheid tot ondernemerschap varieert afhankelijk van hun eerdere levenservaring: sommigen hebben werkervaring als werknemer, terwijl sommigen ervaring hebben als ondernemer. Volgens De Faoite et al (2003) moeten onderwijs- en opleidingsinitiatieven op het gebied van ondernemerschap voortdurend worden gemonitord en geëvalueerd om ervoor te zorgen dat hun doelstellingen worden bereikt.

Een leeromgeving voor het leren van ondernemerschap moet leerlinggericht leren ondersteunen in plaats van leraargericht leren. De rol van de leerkracht is om leerlingen te faciliteren en te begeleiden tijdens het leerproces. De verantwoordelijkheid voor het organiseren van kennis ligt echter bij de leerlingen zelf. Leeractiviteiten moeten context-, probleem- en / of opportuniteitsgericht zijn. Contextueel leren verschilt van klassikaal leren, waarbij kennis abstract en buiten context wordt gepresenteerd (Kickul & Fayolle 2006).

Leermethoden moeten zowel individueel, ervaringsleren als samenwerkend leren omvatten, maar het leertempo kan variëren tussen lerenden en moet meegewogen worden genomen bij het ontwerpen van de leeromgeving (Kickul en Fayolle 2006; Hessel 2008). In groepswork kunnen oudere leerlingen hun ervaringen delen en sociale vaardigheden, zelfrespect, zelfvertrouwen en motivatie ontwikkelen. Andere leermethoden die ondernemerschap en het creëren van nieuwe bedrijven verbeteren, zijn bijvoorbeeld lezingen, discussies, rollenspellen, casestudy's, feedbackdiscussies, video's en simulaties.

Als je op oudere leeftijd actief wilt blijven, moet je meer vaardigheden verwerven om concurrerend te blijven op de arbeidsmarkt. Hessel (2008) stelt dat wanneer de opgeleide leeftijdsgroep de leeftijd van 50-55 jaar bereikt, ze op latere leeftijd een betere kans hebben om werk te vinden. De specifieke kenmerken van oudere werknemers, zoals hun opleiding en leergeschiedenis, moeten worden erkend, aangezien werknemers die niet gewend zijn aan continu leren, terughoudend kunnen zijn om deel te nemen aan opleiding. Competitieve leersituaties moeten daarom worden vermeden. Bij de opleiding moet rekening worden gehouden met verschillen tussen individuen, bijvoorbeeld in de tijd die nodig is om te leren, en zelflerend leren moet worden aangemoedigd. Formosa (2014) benadrukt echter het principe van inclusie, waarbij ouderen niet als een afzonderlijke groep moeten worden behandeld, maar in de gemeenschap moeten worden geïntegreerd en er tegelijkertijd voor moeten zorgen dat aan hun specifieke behoeften en interesses wordt voldaan.

Het Erasmus+ mybusiness-project (2015) heeft een focusgroep uitgevoerd om te identificeren welke barrières of behoeften werkloze Ierse senioren kunnen ervaren wanneer ze overwegen ondernemer te worden. De belangrijkste bevindingen hadden betrekking op het identificeren van hun eigen vaardigheden. De belangrijkste obstakels voor het vinden van een baan of het starten van een bedrijf waren het gebrek aan vertrouwen en identificatie van hun eigen vaardigheden en onvoldoende IT-vaardigheden. Ook het afsluiten van een banklening werd op oudere leeftijd als te riskant ervaren. Netwerken, toegang tot informatie over organisaties die ondernemerschap voor senioren ondersteunen en mentorschap werden belangrijk geacht.

2.3 Duurzame Ontwikkeling en Duurzaam Toerisme

Duurzame ontwikkeling betekent dat we tegemoetkomen aan de behoeften van het heden en er tegelijkertijd voor zorgen dat toekomstige generaties in hun eigen behoeften kunnen voorzien. Het heeft drie hoofdcomponenten: economisch, ecologisch en sociaal. Om duurzame ontwikkeling te bereiken, moet het beleid op deze drie gebieden samenwerken en elkaar ondersteunen (Europese Commissie 2022). Duurzaamheid kan op drie verschillende manieren visueel worden weergegeven: door drie pijlers, door drie elkaar kruisende cirkels gericht op algehele duurzaamheid, of door drie 'concentrische' cirkels (Purvis et al. 2019).

"The Global Sustainable Tourism Council" (GSTC) heeft criteria gedefinieerd die dienen als wereldwijde normen voor toerisme en toeristische duurzaamheid. De criteria worden gebruikt voor educatie en bewustmaking, voor besluitvorming, meting en evaluatie door bedrijven, overheidsinstanties en andere soorten organisaties, en als basis voor certificering. *"De GSTC-criteria bouwen voort op tientallen jaren van eerder werk en ervaring over de hele wereld en houden rekening met de vele richtlijnen en normen voor duurzaam toerisme van elk continent. Tijdens het ontwikkelingsproces werden de richtlijnen over de hele wereld algemeen overwogen, zowel in ontwikkelde als in ontwikkelingslanden, in meerdere talen. Ze weerspiegelen ons doel om een wereldwijde consensus over duurzaam toerisme te bereiken. Het proces van het ontwikkelen van de criteria is ontworpen om de ISEAL Alliance te volgen, een internationaal orgaan dat richtlijnen biedt voor de ontwikkeling en het beheer van duurzaamheidsnormen in alle sectoren. Deze code is gebaseerd op de relevante ISO-normen. De criteria zijn het minimum, niet het maximum, dat bedrijven, overheden en sites moeten bereiken om sociale, ecologische, culturele en economische duurzaamheid te benaderen. Omdat elke bestemming zijn eigen cultuur, milieu, gewoonten en wetten heeft, zijn de criteria ontworpen om aanpasbaar te zijn aan de lokale omstandigheden en worden ze aangevuld met aanvullende criteria voor specifieke locaties en activiteiten"* (Global Sustainable Tourism Council 2022).

2.4 Plattelandstoerisme

De OESO definieert een landelijk gebied als volgt: *'Op lokaal niveau is een bevolkingsdichtheid van 150 personen per vierkante kilometer het aanbevolen criterium. Op regionaal niveau worden geografische eenheden gegroepeerd op basis van het aandeel van de plattelandsbevolking in drie soorten: overwegend landelijk (50%), aanzienlijk landelijk (15-50%) en overwegend verstedelijkt (15%)*. De UNWTO (World Tourism Organisation 2022) ziet plattelandstoerisme-activiteiten plaatsvinden in dunbevolkte gebieden waar landbouw het landschap en landgebruik domineert. Plattelandstoerisme wordt gekenmerkt door de uitgebreide consumptie door bezoekers van producten die verband houden met de natuur, het plattelandsleven of cultuur en landbouw. Arslan en Ekren (2017, 2579) verwijzen naar Soykan's (2002), definitie van plattelandstoerisme als een vorm van toerisme geïntegreerd met de natuurlijke omgeving, landelijke nederzetting en lokale economische activiteiten.

Plattelandstoerisme kan worden gedefinieerd als de verplaatsing van mensen van hun gebruikelijke woonplaats naar een landelijk gebied voor een minimum van 24 uur en een maximum van zes maanden met als enig doel vrijetijdsbesteding en plezier (Tourism Notes 2022). Plattelandstoerisme verwijst naar alle toeristische activiteiten in een landelijk gebied. Fleischer en Pizam (1997) gebruiken de term 'plattelandsvakantie', waarbij de toerist het grootste deel van zijn/haar vakantietijd recreatief doorbrengt in een landelijke omgeving op een boerderij, in een boerderij of in de omgeving. Aangezien toerisme vaak wordt gezien als een belangrijk middel tot ontwikkeling in marginale plattelandsgebieden, wordt aangenomen dat een dergelijke ontwikkeling een beroep doet op een postmoderne markt die op zoek is naar 'unieke' ervaringen (Kastenholza et al. 2012).

Volgens Komppula (2014, 366) moeten kleine plattelandsondernemers een gezond businessmodel hebben als ze willen slagen in de toeristische sector. Innovatieve nieuwe nicheproducten zijn de sleutel om zich te onderscheiden van concurrenten in landelijke gebieden, dus ondernemers moeten ook een innovatieve geest hebben om nieuwe ideeën voor hun bedrijf te genereren. Het plattelandstoerisme kampt ook met problemen op het gebied van kwaliteit, toegankelijkheid en prijs, met name in de sector

van de georganiseerde bedrijvigheid, die te kampen heeft met zeer korte seizoenen. Korte seizoenen creëren een variabele vraag, waardoor het voor ondernemers onmogelijk wordt om een fulltime bedrijf te onderhouden (Kompula, 2014, 366).

2.5 Definities van Cultureel Erfgoed, Werelderfgoed en Natuurlijk Erfgoed

Culturele authenticiteit en natuurlijke hulpbronnen zijn belangrijke hulpmiddelen voor landen en bestemmingen om te gebruiken bij hun inspanningen om toeristen aan te trekken. Wanneer toerisme gebaseerd is op brede participatie van belanghebbenden en beginselen van duurzame ontwikkeling, kan het het bewustzijn van culturele en milieuwaarden vergroten en bijdragen aan de financiering van de bescherming en het beheer van beschermde en kwetsbare gebieden (OESO 2020, 91).

Erfgoed is de culturele erfenis die we erven uit het verleden, leven in het heden en doorgeven aan toekomstige generaties: bepaalde plaatsen op aarde hebben "uitzonderlijke universele waarde" (UNESCO 2022a). Unesco (2014, 230) definieert **cultureel erfgoed** als *"Monumenten, architecturale werken, archeologische elementen of structuren en monumentale sculpturen en schilderijen, groepen gebouwen, locaties gemaakt door de mens of de natuur die een uitstekende universele of nationale waarde heeft vanuit historisch, artistiek en wetenschappelijk oogpunt, zowel esthetisch, etnologisch als antropologisch. Verder dient cultureel erfgoed ingeschreven te worden in internationale/nationale erfgoedlijsten of registers"*.

Werelderfgoed betekent *"De aanduiding die wordt gegeven aan plaatsen op aarde die van uitzonderlijke universele waarde zijn voor de mensheid en als zodanig zijn ingeschreven op de Werelderfgoedlijst voor de waardering en het plezier van toekomstige generaties"* (Unesco, 2022b). Alle werelderfgoedlocaties moeten een Uitstekende Universele Waarde (UUW) hebben, wat verwijst naar de uitzonderlijke betekenis en integriteit van een cultureel of natuurlijk erfgoed dat de nationale grenzen overstijgt (World Heritage Association of Finland, 2022a). Cultureel erfgoed is belangrijk voor de toeristische sector voor economische, ecologische en sociale ontwikkeling (UNESCO 2022c).

Natuurlijk erfgoed wordt gedefinieerd als "*fysische en biologische formaties of groepen, geologische en fysiografische formaties, de habitat van bedreigde soorten dieren en planten, evenals natuurgebieden of nauwkeurig afgebakende natuurgebieden die een uitstekende universele of nationale waarde vanuit het oogpunt van esthetiek of wetenschap, behoud of natuurlijke schoonheid hebben. Bovendien moeten natuurlijke erfgoedstukken worden geregistreerd in internationale / nationale culturele of natuurlijke erfgoedlijsten of registers*" (UNESCO 2014, 132).

3. Onderzoeksmethodes en Data

Data werd verzameld door middel van een enquête in vier verschillende landen: Nederland, Ierland, Portugal en Finland. De vragenlijsten waren gericht op twee verschillende doelgroepen: specialisten in de toeristische sector en regionale ontwikkeling, en potentiële 50+ ondernemers. Beide onderzoeken zijn tussen april en juli 2022 per e-mail uitgevoerd. De enquêtevragen waren gestructureerd om eerdere literatuur weer te geven. De vragenlijst bestond uit meerkeuzevragen, open vragen en stellingen, die respondenten beoordeelden op een Likert-schaal van 1 tot 4 (1= sterk oneens, 4=sterk mee eens). Het aantal respondenten in beide enquêtes (tabel 1) was klein: in totaal 72 potentiële 50+ ondernemers respondenten en in totaal 100 deskundige respondenten. Aangezien het de bedoeling was om ideeën te vinden voor de planning van ondernemerschapstrainingen en niet om de basispopulaties te beschrijven of te vergelijken, interfereren de kleine aantallen respondenten niet met het gebruik van de resultaten en de betrouwbaarheid van het onderzoek. Bij het beschrijven van een populatie worden namelijk uitspraken gedaan over een bepaalde groep die onderzocht is. Omdat het doel in dit geval is om ideeën te vinden – en niet om uitspraken te doen over de respondenten – heeft de hoeveelheid respondenten dus geen effect op de betrouwbaarheid van het onderzoek.

Tabel 1 Aantal respondenten in de vier doellanden

	Potentiële E-ondernemers 50+	Toerisme Ontwikkelingsorganisaties
--	---------------------------------	---------------------------------------

Nederland	17	16
Ierland	15	43
Portugal	24	27
Finland	16	14
Totaal	72	100

In de analyse van de Likert-schaal werden gemiddelde waarden berekend voor de verklaringen. De resultaten beschrijven het bereik van gemiddelden in vier landen. De resultaten van de meerkeuzevragen worden gepresenteerd als percentages, d.w.z. welk percentage van de respondenten de verklaring had gekozen.

4. Resultaten

4.1 Visie van deskundigen op het ondernemingspotentieel en uitdagingen van ondernemen voor Toerisme gerelateerde zaken

Deskundigen (n=100) vonden dat het platteland veel kansen biedt voor ondernemers (gemiddeld 3,4-3,8) en dat het belangrijk is om lokaal cultureel erfgoed zichtbaar te maken (gemiddeld 3,6-3,8). Daarom waren zij van mening dat het geven van ondernemerschapstrainingen belangrijk is voor de ontwikkeling van het toerisme op het platteland (gemiddeld 2,8-3,7).

Volgens experts uit alle vier de landen staat de toeristische sector voor veel uitdagingen op het platteland. Tijdens COVID-19 werden veel werknemers gedwongen hun baan te verlaten en van carrière te veranderen, wat naarmate de situatie is verbeterd, een tekort aan personeel in een bedrijf heeft veroorzaakt. Voor veel ondernemers was de pandemie financieel zwaar en velen moesten hun bedrijf sluiten. De afgelopen tijd heeft de hoge inflatie bijgedragen aan een stijging van de kosten en het voor veel ondernemers moeilijk gemaakt om zaken te doen.

Infrastructuur werd in alle landen als een uitdaging gezien. Zo biedt het openbaar vervoer onvoldoende service op het platteland, waardoor toeristen gedwongen worden een auto te huren. Ontoereikende breedbandverbindingen en digitale diensten werden bijvoorbeeld in Ierland als een probleem gezien, terwijl ze in Finland in orde waren. Veel natuur- en cultuurlocaties hadden het gevoel weinig diensten te hebben of waren

anderszins slecht onderhouden, zo zijn de routes in sommige natuurgebieden slecht gemarkeerd.

Op het platteland is het toerisme vaak seizoensgebonden en is er niet in geslaagd om buiten het seizoen nieuwe aantrekkelijke activiteiten te creëren. Bovendien belemmert de trage ruimtelijke ordening de ontwikkeling van het toerisme in sommige gebieden. Plattelandsbedrijven zijn klein, waardoor ondernemers al het werk zelf kunnen doen. De belangrijkste uitdagingen voor ondernemers volgens de experts (n=100) zijn samengevat in tabel 2. Er waren verschillen tussen organisaties in verschillende landen, maar de beschikbaarheid van arbeidskrachten (71%), infrastructuur (56%) en toegang tot financiering (54%) kwamen naar voren als de belangrijkste uitdagingen voor ondernemerschap in plattelandsgebieden in alle partnerlanden.

Tabel 2 Standpunten van deskundigen over de belangrijkste uitdagingen voor ondernemers in plattelandsgebieden (n=100)

	n	%
Infrastructuur (vervoersverbindingen, netwerkverbindingen, enz.)	56	56 %
Toegang tot financiering	54	54 %
Te weinig ondernemers	37	37 %
Beschikbaarheid van arbeidskrachten	71	71 %
Moeilijk om klanten te vinden	33	33 %
Gebrek aan geschikte netwerken	33	33 %
Gebrek aan passend onderwijs/opleiding	35	35 %

Andere uitdagingen voor ondernemers in plattelandsgebieden zijn zaken doen, productisering, netwerken, marketing en digitale vaardigheden. Regionale actoren moeten meer samenwerken om diensten te ontwikkelen. Veel ondernemers zijn ook terughoudend om te veranderen en begrijpen bijvoorbeeld het belang van servicekwaliteit niet. Een Finse expert beschreef ondernemers als denkend: "... niveau 2-3 is voor mij genoeg, wanneer de klant niveau 4-5 wil." De eisen van duurzaam toerisme zorgen ook voor terughoudendheid om te investeren bij ondernemers.

4.2 Ondernemende aspiraties van potentiële 50+ ondernemers in plattelandsgebieden

Van de potentiële 50+ ondernemers is 25% van plan om in de nabije toekomst ondernemer te worden. Van deze ondernemers is 50% die al een bedrijf op het platteland heeft, van plan hun bedrijf na hun pensionering voort te zetten (tabel 3).

Tabel 3 Ondernemersaspiraties van potentiële 50+ ondernemers in plattelandsgebieden (n=71)

	n	%
Ik ben van plan om in de nabije toekomst ondernemer te worden	18	25 %
Ik ben van plan om ondernemer te worden als ik met pensioen ga	8	11 %
Ik ben ondernemer en ik ben van plan om mijn bedrijf te blijven runnen, zelfs nadat ik met pensioen ben gegaan	33	47 %
Ik ben zelfstandige, maar ik wil een nieuw bedrijf starten in een andere sector?	8	11 %
Ik ben niet van plan om ondernemer te worden	8	11 %

Potentiële 50+ ondernemers voelden dat hun lange carrière in een breed scala aan banen en uitgebreide levenservaring hen een goed startpunt geven om in de toekomst als ondernemer te slagen. Met name ervaring en vaardigheden in het eigen vakgebied en in het ondernemerschap waren belangrijke succesfactoren als ondernemer. Een respondent omschrijft dit als volgt. *"Ik ben een oudere ondernemer. Ik heb veel levenservaring die me in de toekomst zal helpen"*. Ondernemers noemden ook dat

verkoopvaardigheden, uitgebreide netwerken, het vermogen om hard te werken, leren van fouten, probleemoplossende vaardigheden en een gretigheid om nieuwe dingen te leren bijdragen aan ondernemerssucces. Over het algemeen vonden de respondenten dat ze een goede kans op succes hadden (gemiddeld 2,7-3,1) als ze een bedrijf begonnen.

Respondenten beoordeelden hun reflectievaardigheden, het vermogen om met verschillende mensen om te gaan, het vermogen om de gevolgen van ideeën en acties te beoordelen en projectmanagement zeer hoog (gemiddeld 3,3 tot 3,6). Daarnaast gaven sommige respondenten aan dat ze belangrijke vaardigheden hadden in creatief denken, mensenvaardigheden, netwerkvaardigheden, openheid en de bereidheid om mensen te helpen oplossingen voor hun problemen te vinden. Aan de andere kant ervoeren de respondenten hun vermogen om onzekerheid te tolereren, risico's te nemen en nieuwe producten en diensten te ontwerpen en te ontwikkelen als slechts iets boven het gemiddelde (gemiddeld 2,5-3,2).

De redenen die potentiële 50+ ondernemers (n=72) geven om zelfstandige te worden of te blijven, zijn weergegeven in tabel 4. De wens om hun vaardigheden te ontwikkelen en te gebruiken (65%) en om actief deel te nemen aan de samenleving (46%) werden gezien als de belangrijkste redenen om zelfstandige te worden of te blijven. Het behoren tot de gemeenschap (31%) of de noodzaak om extra geld te verdienen (27%) waren slechts enkele belangrijke redenen om te beginnen of door te gaan als ondernemer.

Tabel 4 Redenen gegeven door potentiële 50+ ondernemers om zelfstandige te worden of te blijven (n=72)

	n	%
Ik wil mijn vaardigheden ontwikkelen en gebruiken	47	65 %
Ik heb extra geld nodig	27	38 %
Ik wil me onderdeel voelen van een gemeenschap	22	31 %
Ondernemen is mijn manier van leven	27	38 %
Ik wil een actieve rol spelen in de maatschappij	33	46 %
Ik wil het cultureel erfgoed van de regio promoten	23	32 %
Ik wil sociale duurzaamheid in mijn regio bevorderen	32	44 %

Respondenten noemden gebrek aan financiën, bureaucratie, gebrek aan vertrouwen in hun eigen idee, gebrek aan moed, ouderdom, alleen werken, gebrek aan tijd en een beter inkomen uit betaald werk als factoren die hen ervan weerhouden ondernemer te worden.

4.3 Belangrijkste punten in 50+ Ondernemerschap Opleidingen

Gevraagd naar pedagogische oplossingen voor ondernemerschapstraining (tabel 5), was de helft van de respondenten (50%) van mening dat gepersonaliseerde begeleiding hun professionele leren ondersteunde. Gezamenlijk leren met andere ondernemers werd ook als nuttig ervaren (48%). Het combineren van contact en online leren werd door 40% van de respondenten als een goede oplossing gezien, terwijl klassikaal leren door slechts 4% werd begunstigd.

Tabel 5 Welk type ondernemerschapstraining heeft u het gevoel dat u ondersteunt om ondernemer te worden? (n=73)

	n	%
Gepersonaliseerde begeleiding volgens uw professionele behoeften	36	50 %
Gezamenlijk leren in samenwerking met andere ondernemers	35	48 %
Multimodale training (een combinatie van face-to-face en online training)	25	34 %
Online-training (inclusief onderwijs en begeleiding)	29	40 %
Klassikaal onderwijs	3	4 %
Virtuele training (zelflerend; omvat geen begeleiding of onderwijs)	10	14 %
Ik ben niet geïnteresseerd in ondernemerschapsonderwijs	8	11 %

Gevraagd naar de onderwerpen van cotraining op het gebied van ondernemerschap (tabel 6), waren zowel experts als potentiële 50+ ondernemers van mening dat het creëren van nieuwe ideeën, anticiperen op de toekomst en het identificeren van kansen, het ontwikkelen van duurzame toeristische ervaringen en serviceontwerp belangrijk waren. Geen van de respondenten beschouwde kennis van nationale en Europese financieringsbronnen, noch coaching van leiderschapsvaardigheden als belangrijke elementen van coaching.

Tabel 6 De mening van deskundigen en potentiële 50+ ondernemers over de opname van verschillende onderwerpen in de opleiding

	Deskundigen Gemiddelden	50+ ondernemers Gemiddelden
Nieuwe ideeën creëren voor duurzaam plattelandstoerisme	3.1-3.9	3.1-3.7
Anticiperen op de toekomst en kansen identificeren	3.4-3.9	3.4-3.6
Ontwikkeling van duurzame toeristische ervaringen en servicedesign	3.4-3.7	3.1-3.6
Bedrijfsplanning van concept tot commercialisering	3.2-3.6	3.4-3.5
Marketing en verkoop van plattelandstoerisme	2.9-3.8	2.9-3.6
Netwerken en stakeholders	3.1-3.6	3.0-3.5
Digitale en technologische vaardigheden	3.1-3.6	3.1-3.5
Nationale en Europese financieringsbronnen	2.7-3.6	2.6-3.4
Leiderschapsvaardigheden	2.8-3.3	2.4-3.3
Financiële vaardigheden	3.1-3.6	3.3-3.5

5. Conclusies en reflectie

De conclusie uit de enquêtes is dat er zakelijke kansen waren op het platteland voor ervaren 50+ professionals. In elk van de doellanden hadden bijna alle potentiële 50+ ondernemers al veel van de vaardigheden die ondernemers nodig hebben, maar ze moesten ook van elkaar of van andere potentiële ondernemers leren. Daarnaast was er een verlangen naar multidisciplinair leren, bestaande uit contactleren en online leren, en mogelijk ook enkele virtuele componenten. Er was ook behoefte aan één-op-één mentoring, maar traditioneel klassikaal onderwijs werd niet gewaardeerd.

Volgens eerder onderzoek en ENTRUST-enquêtes moet ondernemerschapstraining gericht op 50+ ondernemers hen vertrouwd maken met wat voor soort bedrijf er al bestaat in landelijke gebieden en wat voor soort bedrijf daar nodig is. Daarnaast wilden ze leren over waar rekening mee moet worden gehouden bij duurzaam toerisme en hoe ze een duurzaam toeristisch bedrijf kunnen creëren van cultureel erfgoed op het platteland. Het was ook belangrijk dat de training en coaching hen de kans kon geven om concreet in de praktijk uit te proberen hoe ze van een idee een commercieel product of dienst konden maken. Het ENTRUST-project is al begonnen met de planning van de feitelijke inhoud van de opleiding op basis van het literatuuronderzoek en de resultaten van de enquêtes en zal verschillende opties blijven testen via externe deskundigenpanels.

Bronnen

Aaltio, I., Mills, A.J. and Halms Mills, J. (2017), "Introduction: why to study ageing in organisations?", Palgrave Macmillan, Springer Nature, Cham. Available at: <https://lib.sk/book/3376004/d5af67> (Opgehaald op 25.2.22)

Allardt, E. (1976), Dimensions of Wellbeing, WSOY, Juva.

Arslan, M. & Ekran, E. (2017). Importance of rural tourism and investigation of abroad examples. Ankara University. Conference paper. VII International Scientific Agriculture. Symposium at Jahorina. Available at:

https://www.researchgate.net/publication/323174930_IMPORTANCE_OF_RURAL_TOURISM_AND_INVESTIGATION_OF_ABROAD_EXAMPLES (Opgehaald op 2.8.2022)

Ashworth, G. J. (2000) Heritage, Tourism and Places: A Review.
doi.org/10.1080/02508281.2000.11014897

Barr, F.M. & Russell, C.A. (2006) Social capital — A potential tool for analysis of the relationship between ageing individuals and their social environment. *Ageing International* 31, 203–216 <https://doi.org/10.1007/BF02915229>

Bohlinger, S. & van Loo, J. 2010. Lifelong learning for ageing workers to sustain employability and develop personality In: CEDEFOP. 2020. Working and Ageing. Emerging theories and empirical perspectives. Publications Office of the European Union. Luxembourg. pp. 28-57. Available at: <https://data.europa.eu/doi/10.2801/22277> (Opgehaald op 2.8.2022)

Cela, E. & Ciommi, M. (2018). Zaidi, A., Harper, S., Howse, K., Lamura, G. & Perek-Białas, J. (eds.) Building Evidence for Active Ageing Policies. Active Ageing Index and its Potential. Springer Nature. Singapore. pp. 211-237. https://doi.org/10.1007/978-981-10-6017-5_11

Commission of the European Communities (2005), "Proposal for a recommendation of the European parliament and of the council on key competences for lifelong learning", available at:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52005PC0548&from=ES> (Opgehaald op 28.8.22).

De Faoite, D., Henry, C., Johnston, K. & van der Sijde, P. (2003). Education and training for entrepreneurs: a consideration of initiatives in Ireland and The Netherlands, *Education and Training* 45(8/9), 430-438.

Erasmus+ mybusiness project (2015). <https://infodef.es/project/my-business?lang=en>

Escuder-Mollon, P. (2012), "Modelling the impact of lifelong learning on senior citizens' quality of life", *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Vol. 46, pp. 2339-2346.

European Commission (2014). Population ageing in Europe: Facts, implications and policies, Outcomes of EU-funded research. Directorate-General for Research and Innovation. Socioeconomic sciences and humanities. Directorate B - Innovation Union and European Research Area. Unit B.6. - Relective Societies [DOI: 10.13140/2.1.5039.6806](#).

Fleicher, A. & Pizam, A. Rural tourism in Israel (1997) *Tourism Management*, Vol. 18, No. 6, pp. 367-372. Beschikbaar op:

<https://www.institutobrasilrural.org.br/download/20080611131755.pdf> (Opgehaald op 2.8.2022)

Formosa, M. (2014) Lifelong Learning in Later Life: Policies and Practices. In Schmidt-Hertha, B., Sabina Jelenc Krašovec, S. & Formosa, M. (Eds.) Learning across Generations in Europe. Research on the education and learning of adults. Volume 2. The European Society for Research on the Education of Adults (ESREA). Sense Publishers, Rotterdam. [DOI: 10.1007/978-94-6209-902-9](#)

Gibb, A.A. (2005) The future of entrepreneurship education-determining the basis for coherent policy and practice? In P. Kyrö & C. Carrier (Eds.) The dynamics of learning entrepreneurship in a cross-cultural university context. Hämeenlinna: University of Tampere.

Global Sustainable Tourism Council. 2022. The GSTC Criteria. Available at: <https://www.gstcouncil.org/gstc-criteria/> (Opgehaald op 2.8.2022)

Hearn, J. & Parkin, W. (2021), Age at Work: Ambiguous Boundaries of Organizations, Organizing and Ageing, Sage, London.

Hessel, R. 2008. Active ageing in a greying society: training for all ages. European journal of vocational training, No 45, 2008/3. Available at: <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.550.5167&rep=rep1&type=pdf> (Opgehaald op 2.8.2022).

Isele, E. and Rogoff, E.G. (2014), "Senior entrepreneurship: the new normal", *Public Policy and Ageing Report*, Vol. 24 No. 4, pp. 141-147, Oxford University Press on behalf of The Gerontological Society of America. DOI: 10.1093/ppar/pru043

Järnefelt, N. (2011), Ikäntyneiden yrittäjyys on lisääntynyt. [Entrepreneurship among older people has increased], *Hyvinvointikatsaus* 4/2011, available at: https://www.stat.fi/artikkelit/2011/art_2011-12-12_001.html?s50 (Opgehaald op 2.8.2022).

Kastenholza, E., Carneiroa, M.J., Marques, C.P. & Lima, J. 2012. Understanding and managing the rural tourism experience - The case of a historic village in Portugal. *Tourism Management Perspectives*, Vol. 4, October 2012, 207-214. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2012.08.009>

Kautonen, T. (2008), "Understanding the older entrepreneur: comparing third age and prime age entrepreneurs in Finland", *International Journal of Business Science and Applied Management*, Vol. 3 No. 3, pp. 3-13.

Kautonen, T. (2013), "Senior entrepreneurship", A Background Paper for the OECD Centre for Entrepreneurship, SMEs and Local Development, OECD, available at: https://www.oecd.org/cfe/leed/senior_bp_final.pdf (Opgehaald op 13.2.2023)

Khan, H. (2013), Five Hours a Day Systemic Innovation for an Ageing Population, Nesta, available at: https://media.nesta.org.uk/documents/five_hours_a_day_jan13.pdf (Opgehaald op 2.8.2022).

Kickul, J. & Fayolle, A. (2007). Cornerstones of change: revisiting and challenging new perspectives on research in entrepreneurship education. In A. Fayolle (Eds.) *Handbook of Research in Entrepreneurship Education*, Volume 1. UK: Edward Elgar Publishing Limited, 1-19.

Kibler, E., Wainwright, T., Kautonen, T. & Blackburn, R.A. (2012), (Work)life after Work?: Older Entrepreneurship in London - Motivations and Barriers. SBRC, Kingston University. London.

Komppula, R. (2014). Rural tourism: A systematic literature review on definitions and challenges. *Journal of Hospitality and Tourism Management*. Vol. 47. doi.org/10.1016/j.tourman.2013.07.007

Kyrö, P., Moisala, A., Nyrhinen, S. & Levikari, N. (2012), Kohti joustavia senioriyrittäjyyden polkuja. [Towards flexible pathways for senior entrepreneurship]. Raportti Oma Projekti - Seniorina yrittäjäksi-tutkimushankkeesta 2012, Pienyrityskeskus. Aalto University.

Available at: http://epub.lib.aalto.fi/pdf/hseother/Aalto_Report_KT_2012_001.pdf
(Opgehaald op 2.8.2022).

Lechner, C. & Dowling, M. (2003), "Firm networks: external relationships as sources for the growth and competitiveness of entrepreneurial firms", *Entrepreneurship and Regional Development*, Vol. 15 No. 1, pp. 1-26.

Luger, B. & Mulder, R. 2010. A literature review basis for considering a theoretical framework on older workers' learning. In: CEDEFOP. 2020. *Working and ageing. Emerging theories and empirical perspectives*. Publications Office of the European Union. Luxembourg. pp. 59-73. <https://data.europa.eu/doi/10.2801/22277>.

OECD. 2020. OECD Tourism Trends and Policies 2020. Policy highlights. Available at: <https://www.oecd.org/cfe/tourism/oecd-tourism-trends-and-policies-20767773.htm>
(Opgehaald op 14.2.22)

Pittaway, L., & Cope, J. (2005). Stimulating entrepreneurial learning: integrating experiential and collaborative approaches to learning. *Management Learning*, 38(2), 211-233.

Purvis, B., Mao, Y. & Robinson, D. 2019. Three pillars of sustainability: in search of conceptual origins. *Sustainability Science*.14: 681-695.
<https://doi.org/10.1007/s11625-018-0627-5>

Rae, D. (2007). *Entrepreneurship from opportunity to action*. New York: Palgrave McMillan

Rae, D. (2010). *Entrepreneurial learning: the challenge of the new era*. Presentation. National Entrepreneurship Education Days. 30.9-1.10.2010. Turku, Finland.

Rae, D. and Carswell, M. (2001), Towards a conceptual understanding of entrepreneurial learning, *Journal of Small Business and Enterprise Development*, Vol. 8, No. 2, pp. 150-158.
<https://doi.org/10.1108/EUM00000000006816>

Raivio, H. & Karjalainen, J. (2013), Osallisuus ei ole keino tai väline, palvelut ovat!. Osallisuuden rakentuminen 2010-luvun tavoite- ja toimintaohjelmissa. [Inclusion is not a means or a tool, services are! Building inclusion in the 2010s' target and action programmes.]. In: Era, T. (toim.) Osallisuus - oikeutta vai pakkoa? [Participation - right or compulsion?], Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 156, Jyväskylä, URN: ISBN:978-951-830-280-6

Robinson, M. & Picard, D. (2006). UNESCO. Digital library. Culture Sector. Tourism, culture and sustainable development. Available at:
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000147578> (Opgehaald op 2.8.2022)

Römer-Paakkanen, T. & Takanen-Körperich, P. (2022). Women's entrepreneurship at an older age: women linguists' hybrid careers. *Qualitative Research in Organizations and Management: An International Journal*. Vol. 17 No. 2, 2022 pp. 253-273. 1746-5648.
DOI 10.1108/QROM-07-2020-1982

Salminen, A. 2011. Mikä on kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyypeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. [What is a literature review? An introduction to the types and applications of literature review in management science] Opetusjulkaisuja 62. University of Vaasa Publications. Available at:
<https://osuva.uvasa.fi/handle/10024/7961> (Opgehaald op 2.8.2022)

Schøtt, T., Rogoff, E., Errington, M. & Kew, P. (2017), GEM Special Report on Senior Entrepreneurship 2017, Global Entrepreneurship Research Association, available at:
<https://gemconsortium.org/report/gem-2016-2017-report-on-senior-entrepreneurship>
(Opgehaald op 2.8.2022).

Seymour, N. (2002), "Starting up after 50", CELCEE Digest, available at:
<https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED476585.pdf> (Opgehaald op 2.8.2022)

Singh, G. and DeNoble, A. (2003), Early retirees as the next generation of entrepreneurs, *Entrepreneurship, Theory and Practice*, Vol. 27 No. 3, pp. 207-226,
doi: 10.1111/1540-8520.t01-1-00001.

Schmidt-Hertha, B., Krašovec, S.J. & Formosa, M. (2014). Introduction: Older Adult Education and Intergenerational Learning. In: Schmidt-Hertha, B., Krašovec, S.J. & Formosa, M. (Eds.) *Learning across Generations in Europe. Contemporary Issues in Older Adult Education. Research on the education and learning of adults. VOLUME 2*. Sense Publishers. Rotterdam. pp. 1-8. DOI: 10.1007/978-94-6209-902-9

Sutela, H. & Pärnänen, A. (2018), Yrittäjät Suomessa 2017. [Entrepreneurs in Finland 2017]. Statistics Finland, Helsinki, available at:
https://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/ytym_201700_2018_21465_net.pdf (Opgehaald op 2.8.2022)

Soykan, F. 2002. Kırsal Turizmin Sosyo- Ekonomik Etkilerive Türkiye /Socio-EconomicImpacts of Rural Tourism in Turkey/Türkiye Dağları I. Ulusal Sempozyumu (25-27Haziran 2002), Orman Bakanlığı Araştırma Planlamave Koordinasyon KuruluBaşkanlığı, Orman Bakanlığı Yayın No: 183, Ankara.

Tourism Notes. 2022. Rural Tourism - Definitions, Types, Forms and Characteristics, available at: <https://tourismnotes.com/rural-tourism/> (Opgehaald op 2.8.2022)

Weber, P. and Schaper, M. (2003), "Understanding the grey entrepreneur: a review of the literature", 16th Annual Conference of Small Enterprise Association of Australia and New Zealand. UNESCO 2014. Culture for development indicators. Methodology Manual, available at:

https://en.unesco.org/creativity/sites/creativity/files/cdis_methodology_manual_0_0.pdf

(Opgehaald op 2.8.2022)

UNESCO (2022a). Field Office, available at:

<https://en.unesco.org/fieldoffice/santiago/cultura/patrimonio>

UNESCO (2022b). What is World Heritage? Available at: <https://whc.unesco.org/en/faq/19>

(Opgehaald op 2.8.2022)

UNESCO (2022c). About. Tourism Programme Brochure, available at:

<https://whc.unesco.org/uploads/activities/documents/activity-669-7.pdf> (Opgehaald op

2.8.2022).

World Tourism Organization 2022. Rural tourism, available at:

<https://www.unwto.org/rural-tourism> (Opgehaald op 2.8.2022)

Yaniv, E. & Brock, D. (2012), "Reluctant entrepreneurs: why they do it and how they do it", *Ivey Business Journal*, November/December 2012, available at:

<https://iveybusinessjournal.com/>

publication/reluctant-entrepreneurs-why-they-do-it-and-how-they-do-it/ (Opgehaald op 2.8.2022).